



# **Pomocné vědy historické**

# Definice

Soubor vědních disciplin, které umožňují historikovi zpracovat historické prameny, tzn. interpretovat je, kriticky je hodnotit, rozumět jim, provést jejich kritiku

(zda je pravý, zda mluví pravdu, odkud pochází, z jaké doby...)

# Termín

- Může být chápán různým způsobem
- Historik /každý vědecký pracovník/ musí užívat k dosažení metodických úkolů nejrůznějších věd

## 2. Termín – historické vědy základní

- Jsou základem historikovy práce

# 9 historických disciplin

- Paleografie
- Epigrafika
- Diplomatika
- Chronologie
- Metrologie
- Sfragistika
- Heraldika
- Genealogie
- Numizmatika

# PALEOGRAFIE

- Věda o starém písmu a jeho vývoji
- V paleografii jde o to: vědecky rozumět písmu (poznat, z které doby písemná památka pochází)
- Psané na papyru, pergamenu, papíru
  - **Gustav Friedrich: Učebná kniha paleografie latinské**
  - **Bertold Bretholz: Geschichte Mährens**

# EPIGRAFIKA

- Věda o písmu, které se vyskytuje na nápisech
- Psané na přírodních látkách, na pomnících, na zvonech

# DIPLOMATIKA

- Odvozeno od latinského diploma=listina
- Věda o listinách, ale listina je pouze taková písemnost, která je určena k tomu, aby vydala svědectví o právním počínu a o právní skutečnosti (darování statků)
- Nezáleží na formě listiny (občanský průkaz, sicilská bula, lístek do tramvaje...)
- Zahrnuje všechny písemnosti, které vzešly z úřední činnosti
- Dále: mandáty, úřední listy=dopisy, úřední akta=aktový materiál, úřední knihy

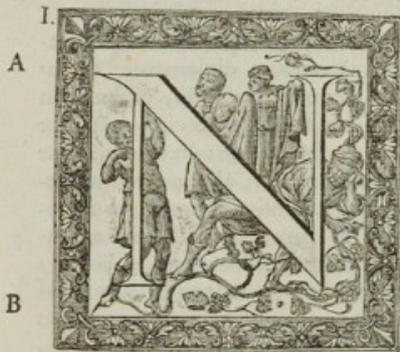


D E  
RE DIPLOMATICA  
LIBER PRIMUS.

In quo veterum Instrumentorum antiquitas,  
materia, & scripturæ explicantur.

CAPUT PRIMUM

*I. Operis utilitas. II. Occasio. III. Scopus. IV. Duo extrema vitanda.*



OVUM antiquariæ artis genus aggredior, in qua de veterum instrumentorum ratione, formulis & auctoritate agitur. Præcipuam eis fidem, si modo vera & genuina fuerint, tribuendam esse censent omnes, maximè quantum ad rei transactæ circumstantias & ad res chronologicas attinet, quæ nullo aliunde certiori testimonio, quàm ejusmodi monumentis resciri & confirmari possunt. Verùm iidem ipsi, qui hoc instrumentorum genus probant, quædam in eis falsa, suspecta, interpolata circumferri causantur: & dum in istis discernendis hærent, etiam indubitatis fidem temere abrogant aliquando. At valde mirum esset, si in tanta autographo-

rum seu authenticorum & exemplorum varietate, quæ ex tam longa annorum serie, per tot diversarum nationum manus ad nos transmissa sunt, adulterina aut vitiosa nulla reperirentur. Sed inquirendum, quàm latè pateat hoc malum, & si qua tandem arte ipsi occurrì possit: ne rei literariæ illa pars, quæ potior sibi auctoritatem merito vindicat, vanis exceptionibus atque censuris impune violetur.

- Jean Mabillon (+1707): De re diplomatika. Libri sex  
(benediktinský mnich a historik, zakladatel  
vědecké diplomatiky, sfragistiky, paleografie)
- Theodor Sickel (+1908)  
(metoda srovnávání písma a stylu-precizace)
- Julius Ficker (+1902)  
(sledování procesu vzniku listiny a právní obsah)
- Harry Bresslau (+1926)

# CHRONOLOGIE

- Věda o měření času a o mírách k tomu užívaných
- A) astronomická
- B) historická (starý způsob datování a převádění)
  
- MEZNÍK!
  - V křesťanském světě: OD NAROZENÍ KRISTA
  - V arabském světě: ÚTĚK MOHAMEDA Z MEKKY do MEDINY (620)
  - Staří Římané: ZALOŽENÍ ŘÍMA (753 př.n.l.)
  
- **GUSTAV FRIEDRICH: Rukověť křesťanské chronologie**

# SFRAGISTIKA = SIGILLOGRAFIE

- Nauka o pečetí a jejím užívání
  - Pečeť = funkce razítka

# HERALDIKA

- Nauka o znacích nebo-li o erbech
  - (z latinského heraldus – herold) je pomocná věda historická, která se zabývá studiem souhrnu pravidel a zvyklostí, podle nichž se znaky tvoří, popisují, určují a kreslí. Právo vést erb, čili držet znak a dědit ho, měly právnické i fyzické osoby.
  - Nezkoumá jen šlechtické erby, ale i znaky států, měst, korporací. Spolupracuje zejména s vexikologií (nauka o vlajkách), sfragistikou (nauka o pečetích), kampanologií, genealogií a dějinami umění.
- 
- August Sedláček: Českomoravská heraldika; Atlasy erbů a pečetí české a moravské středověké šlechty 1–5
  - Karel Schwarzenberg: Heraldika

# GENEALOGIE

- (řec. *génos*, lat. *genus* = rod) je pomocná věda historická, která zkoumá vztahy mezi lidskými jedinci, vyplývající z jejich společného rodového původu
- Souhrn předků jednotlivce, se nazývá **vývod**
- Neúplná část vývodu se nazývá **průba**
- Potomstvo jednotlivce (páru jedinců) se nazývá **rozrod**

# NUMIZMATIKA

- **Numismatika**, někdy psáno též **numizmatika** (z lat. *nummus* = peníz, mince), je historická věda, která se zabývá platebními prostředky, především mincemi a jejich formami.
- Bankovkami a jinými především papírovými platebními prostředky se zabývá jiná historická vědní disciplína, **notafilie**
- **Chce poznat dějinný význam peněz**
- **Numizmatika se osamostatnila a vypadává v rámci pom. věd historických**

Těchto 9 věd jsou pom. věd. hist.  
v užším slova smyslu!

- V širším slova smyslu může být pom. věd. hist, každá věda, která může historikovi pomoci (lékařská věda, filologie, matematika, statistika, ekonomie...)

# Německá a cizí věda k PVH počítá

○ **ARCHEOGRAFIE** / =ediční technika/  
=Quelleneditionem

○ **NAUKA O PRAMENECH**

= Quellenkunde, Quellenkritik

# ARCHEOGRAFIE =Quelleneditionem

- Nauka o vydávání historických pramenů TISKEM

# NAUKA O PRAMENECH

- Pojem pramen
- Třídění pramenů
- Heuristika
- Interpretace pramenů
- Kritika pramenů
  - **Vnitřní = zjistit míru PRAVDIVOSTI pramene**
  - **Vnější = zjistit autentičnost = PRAVOST pramene**

# Polovina 17. stol. a 18. století

- Vzniká vlastní kritika, a to ze zdrojů francouzského filozofického skepticismu se zaměřením na kritiku listin
- Vědělo se, jakou důležitost při hodnocení listiny vedle jejího obsahu má i celá její úprava (=forma) ■■■■onstitují se první 4 PVH:
  - **Diplomatika** (jako základní disciplína), **paleografie**, **sfragistika**, **chronologie**

# Hagiografické spory

- Spory mezi francouzskými benediktiny /Mauriny/ a nizozemskými jezuity /Bollandisty/
- V těchto sporech šlo výslovně o rozlišení „pravého od falešného“ ve starých listinách
- Po celé 18. stol. se prováděnou kritikou zabývá juristická praxe

# Spory o pravost listin byly ve znamení:

- 1/ o moc mezi příslušníky feudální třídy navzájem (sem patří i boje mezi Mauriny a Bollandisty)
- 2/ ve znamení snah bohatnoucích měst, které ze sebe chtěli setřást moc feudálních pánů

**■ Diplomatické války**

# 19. století

## kritika pramenů v porevoluční Francii a v Německu

- Rozvoj ediční činnosti
- Specializace a vyčleňování jednotlivých věd
- Vznik významných badatelských institucí
- Nové metodické impulsy

- Kritika listin se odsunuje na 2. místo. 1. místo zaujímá dosud opomíjená **kritika** materiálu nelistinné povahy, tj. **rukopisů**
- Zdůrazňuje se **provádění vnitřní pramenné kritiky** oproti dosavadní kritice vnější
- Proti vnější kritice listin se usiluje o **vybudování základů vnější rukopisné kritiky**

# Paleografie se postavila na roveň diplomacie

- Paleografie se propracovala k takovému stavu, který ji dovoloval hlouběji zachytit vývoj písma. Podmínky tohoto vývoje, určovat stáří a původ rukopisů ■■■■ bzhodující význam pro kritiku textu obsaženého v rukopisu

- **Monumenta Germaniae Historica (MGH) 1819**  
(<http://www.mgh.de/>)
- **École des chartes 1821**  
(<http://www.enc-sorbonne.fr/>)
- **Corpus inscriptionum Latinarum (CIL) 1853**  
=soubor latinských nápisů, **Th. Mommsen** připravil 8 svazků
- **Institut für Österreichische Geschichtsforschung 1854**  
(<https://www.geschichtsforschung.ac.at/>)

## 2. pol. 19. století

- Rozkvět paleografické práce nejen v Německu, Francii, ale i v dalších zemích u nás
- Do některých obecných poznatků písma se vnáší nové světlo
- Zejména zásluhou Theodora Sickla se znovu sbližuje paleografie s diplomatikou, ne aby ji „sloužila“, ale aby paralelně s ní zjemnila svou schopnost určovat totožnost a příbuznost písařských rukou, což tvoří důležitý metodický základ pro paleografické postižení rukopisů

# Ludvík Traube

- Původcem a pěstitelem aplikace filologických metod na paleografický materiál byl významný mnichovský badatel v oboru klasické a středověké latinské filologie a paleografie

# Pomocné vědy historické v Brně

Původně součást oboru historie vyučovány Václavem Vojtíškem

1925 profesor Václav Hrubý

1937 profesor Jindřich Šebánek (od 1934 jako docent)

1949 archivnictví jako samostatný obor

1991 obor pomocné vědy historické

Zaměření pracoviště: přemyslovská diplomatika (CDB), císařská diplomatika (RI), kodikologie, epigrafika, novověká diplomatika, dějiny správy ad.

